

FRIHET ATT TALA OCH VÄLJA

Ett reformutkast om starkare yttrandefrihet, privat självbestämmande och tydligare gräns mellan ord och handling

Rikets diskussions- och lagstiftningsutkast

1. Utgångspunkten

Riket vill utreda en omfattande reform av regler som begränsar yttrandefrihet och privat självbestämmande. Grundprincipen är att staten ska vara mycket försiktig med att straffa människor för åsikter, även när åsikterna är hårda, provocerande, stötande eller riktade mot religioner, religiösa föreställningar, historiska personer, ideologier eller samhällsgrupper.

Att någon blir förolämpad, arg eller sårad av en åsikt ska i sig inte vara tillräckligt för att staten ska straffa den som yttrat den.

2. Yttrandefrihet måste skydda även obekväma yttranden

En yttrandefrihet som bara skyddar sådant som majoriteten tycker är rimligt behöver sällan prövas. Det verkliga testet kommer när någon uttrycker något som andra uppfattar som fel, osmakligt eller djupt provocerande.

Riket vill därför stärka principen att människor ska kunna kritisera religioner och religiösa gestalter, politiska ideologier, institutioner, historiska händelser och samhällsutvecklingen utan att själva risken för anstöt gör yttrandet straffbart.

3. Religioner och idéer ska kunna kritiseras

Religioner och ideologier är idé- och trossystem. De måste kunna granskas, ifrågasättas, förlöjligas, avvisas och kritiseras i ett fritt samhälle. Staten ska inte fungera som beskyddare av en religions anspråk på vördnad.

Detta ska gälla lika. Kristendom, islam, judendom, ateism och andra tros- och livsåskådningar ska kunna diskuteras öppet. En människa har rätt till skydd mot brott; en idé har inte rätt att slippa kritik.

4. Skillnaden mellan åsikt och handling

Riket vill dra en tydligare gräns mellan att **uttrycka en uppfattning** och att **begå eller konkret uppmana till brott mot en annan människa**. Olaga hot, förföljelse, våld och konkreta uppmaningar till brott ska även fortsättningsvis kunna vara straffbara.

Målet är alltså inte ett samhälle där allt beteende accepteras. Målet är ett samhälle där straffrätten i första hand ingriper mot handlingar och verkliga hot, och där tröskeln för att kriminalisera en åsikt är mycket hög.

5. Hets mot folkgrupp – dagens rätt

I dagens brottsbalk omfattar bestämmelsen om hets mot folkgrupp bland annat meddelanden som sprids och som uppmanar till våld, hotar eller uttrycker missaktning för skyddade grupper eller personer i sådana grupper med anspelning på bland annat ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse och sexuell läggning. Straffskalan omfattar böter för ringa brott och fängelse för normalgraden och grovt brott.

Riket anser att begrepp som kan göra även icke-hotfulla åsiktsyttringar straffbara bör granskas särskilt ur yttrandefrihetsperspektiv.

6. Rikets föreslagna riktning för HMF

Riket vill utreda om bestämmelsen kan ersättas eller kraftigt begränsas så att straffansvaret koncentreras på sådant som **konkreta hot, uppmaningar till våld eller brott och andra tydligt avgränsade angrepp på människors säkerhet**.

Ren kritik, generaliseringar, satir, religiös polemik och stötande politiska uppfattningar bör ha ett betydligt starkare skydd än i ett system där staten bedömer om ett yttrande uttrycker tillräcklig 'missaktning'.

7. Ingen rätt att slippa höra andras åsikter

I ett öppet samhälle kommer människor att möta uppfattningar de ogillar. Den naturliga motreaktionen bör normalt vara att argumentera emot, lämna samtalet, välja en annan förening eller miljö, blockera en användare eller helt enkelt ignorera yttrandet – inte att kräva straffrättsligt ingripande.

Detta innebär inte att någon har rätt att tränga sig in i en annan människas privata hem eller privata möte för att framföra sin åsikt. Ytrandefrihet är inte en rätt till någon annans privata egendom eller privata uppmärksamhet.

8. Diskrimineringslagen – dagens konstruktion

Diskrimineringslagen har till ändamål att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter utifrån ett antal skyddade grunder. Den omfattar bland annat arbetsliv, utbildning och flera situationer där varor, tjänster eller bostäder tillhandahålls.

Riket vill utreda om dagens regler på vissa privata områden går längre än vad som är motiverat och om avtalsfrihet, äganderätt och föreningsfrihet bör ges större utrymme.

9. Staten och privatpersonen är inte samma sak

En central del av reformen bör vara att skilja mellan offentlig makt och privata relationer. Staten förvaltar gemensam makt och bör därför omfattas av starka krav på rättssäkerhet, objektivitet och likabehandling. En privatperson väljer däremot redan själv vänner, partner, gäster, föreningar och många andra privata relationer.

Riket vill undersöka var gränsen mellan dessa två sfärer bör ligga när det gäller exempelvis mindre privata gemenskaper, föreningar och bostadsarrangemang, utan att samtidigt avskaffa nödvändigt skydd mot exempelvis trakasserier eller myndighetsmissbruk.

10. Reform – inte juridiskt tomrum

Att lätta på eller ersätta delar av diskrimineringslagen behöver inte innebära att all annan rätt försvinner. Avtal, arbetsrätt, straffrätt, konsumentskydd, myndigheters objektivitetskrav och grundläggande fri- och rättigheter är separata rättsområden.

Riket föreslår därför en paragraf-för-paragraf-revision snarare än att först avskaffa regler och därefter försöka avgöra vilka skydd som borde ha funnits kvar.

11. Föreslagen principmodell

Område	Rikets föreslagna utgångspunkt
Åsikter	Mycket starkt skydd även för hårda, stötande och impopulära uppfattningar.
Religionskritik	Religioner, religiösa figurer och läror ska kunna kritiseras, förlöjligas och avvisas.
Hot	Konkreta hot mot personer ska fortsatt kunna bestraffas.
Våld	Våld och konkreta uppmaningar till brott ska fortsatt kunna bestraffas.
Privat hem	Ägaren bestämmer vem som bjuds in; ytrandefrihet ger ingen rätt att tränga sig in.
Staten	Starka krav på rättssäkerhet, objektivitet och likabehandling ska behandlas separat från privat självbestämmande.
Privata gemenskaper	Utred större avtals-, ägande- och föreningsfrihet inom ramen för övriga grundläggande rättigheter.

12. Varför detta kan minska konflikter

Rikets argument är att undertryckta konflikter inte nödvändigtvis försvinner. Om människor upplever att vissa frågor inte får diskuteras öppet kan misstro och bitterhet i stället växa utanför det offentliga samtalet.

En friare debatt ger människor möjlighet att säga emot varandra med ord. Motargument, kritik, satir och offentlig granskning är fredliga verktyg för att hantera djupa motsättningar. Den politiska utgångspunkten är därför att staten bör föredra mer debatt framför kriminalisering av åsikter, så länge gränsen mot hot och brott respekteras.

13. Yttrandefrihet måste vara ömsesidig

Reformen får inte utformas så att bara Rikets egna eller majoritetens uppfattningar får större frihet. Samma rätt måste gälla den som kritiserar Riket, kristendomen, Sverige, nationalism eller någon annan idé. Om principen bara gäller den egna sidan är det inte en generell yttrandefrihetsprincip.

14. Internationella och konstitutionella frågor

En reform måste granskas mot Sveriges grundlagar, EU-rätt och Europakonventionen. Hets mot folkgrupp har dessutom kopplingar till tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Grundlagsändringar kräver två likalydande riksdagsbeslut med ett riksdagsval mellan besluten.

Det innebär att en genomgripande reform måste genomföras öppet och konstitutionellt, inte genom att myndigheter instrueras att ignorera gällande lag.

15. Föreslagen genomförandeordning

Steg 1: tillsätt en fri- och rättighetsutredning som kartlägger varje begränsning av yttrandefrihet, avtalsfrihet, föreningsfrihet och privat självbestämmande.

Steg 2: lägg fram en ny, snävare HMF-modell där hot och uppmaningar till våld/brott behandlas tydligt och där rena åsiktsyttringar får starkare skydd.

Steg 3: genomför en paragraf-för-paragraf-revision av diskrimineringslagen och definiera tydligare skillnaden mellan offentlig makt, kommersiell massmarknad och genuint privata gemenskaper.

Steg 4: lägg nödvändiga grundlagsändringar som ett separat paket och följ den grundlagsstadgade processen över ett riksdagsval.

Steg 5: publicera konsekvensanalys och remissvar så att allmänheten kan se vilka rättigheter som stärks, vilka skydd som behålls och vilka risker som identifierats.

16. Målet

Rikets mål med reformen är ett Sverige där människor kan leva med mycket olika övertygelser utan att staten gör sig till domare över vilka åsikter som är respektabla. Människor ska kunna säga emot varandra, lämna sammanhang de inte vill delta i och skapa frivilliga gemenskaper – samtidigt som lagen fortsatt ingriper mot verkliga hot, våld och brott.

Frihet innebär inte att alla måste tycka om vad andra säger. Frihet innebär att fredlig oenighet får existera.

Juridisk not: Detta dokument är ett politiskt diskussions- och reformutkast, inte ett påstående om att de föreslagna förändringarna redan är förenliga med all gällande svensk och internationell rätt. Dagens HMF-bestämmelse finns i 16 kap. 8 § brottsbalken och har motsvarigheter inom mediegrundlagarnas områden. Diskrimineringslagen (2008:567) är en tvingande vanlig lag med flera tillämpningsområden. Eventuella grundlagsändringar kräver två likalydande riksdagsbeslut med val emellan. Ett färdigt lagförslag behöver även analyseras mot bland annat EU-rätten och Europakonventionen.